

Wat is nieuw?

In Wonderlijk gemaakt Basis 2025

Inleiding

Wonderlijk gemaakt, de christelijke methode voor relationele en seksuele vorming, is in 2025 gereviseerd. In de herziene editie vind je ten opzichte van de versie van 2021 meer toerusting voor leerlingen en leerkrachten, bijvoorbeeld voor het omgaan met verschillen. Diverse lessen zijn nu nog explicieter gelinkt aan burgerschapsdoelen en Gods bedoeling in de schepping en de Bijbelse invulling van waarden en normen zijn meer uitgewerkt.

De revisie was nodig om scholen beter toe te rusten voor het geven van relationele en seksuele vorming die recht doet aan zowel de actualiteit als aan de Bijbelse uitgangspunten en motivering. Aanleiding voor deze herziening vormden verschillende factoren, waaronder gebruikerservaringen uit een enquête en procesevaluatie, de maatschappelijke reuring rondom de Week van de Lentekriebels, verdiepende gesprekken met diverse betrokkenen over de versie van 2021, en gesprekken met het ministerie die aanzetten tot een hernieuwde denk- en ontwikkelmodus. Daarnaast speelden actuele ontwikkelingen en recente literatuur een belangrijke rol en is de intentie van de uitgever om de methode periodiek te herzien, zodat deze aansluit bij de behoeften en ontwikkelingen.

De nieuwe lessen zijn het resultaat van een zorgvuldig proces: door te luisteren naar ervaringen van gebruikers van de methode en in gesprek te gaan met een klankbordgroep en een meeleesgroep, is *Wonderlijk gemaakt* gereviseerd op acht belangrijke onderdelen. Zo sluit de methode nog beter aan bij de leefwereld van leerlingen, de actuele vragen van leerkrachten en de doelen van het christelijk-reformatorisch onderwijs.

Wat is er nieuw?

De versie *Wonderlijk gemaakt Basis 2025* is op acht punten verrijkt:

1. Gods bedoeling in de schepping en de Bijbelse invulling van waarden en normen zijn meer uitgewerkt en onderbouwd.
2. Inbedding van actuele informatie en ontwikkelingen.
3. Koppeling met de Burgerschapswet van 2021 en met de nieuwe (concept)kerndoelen van burgerschap.
4. Meer aandacht voor verschillende opvattingen en hoe daar mee om te gaan.
5. Meer toerusting voor leerlingen.
6. Meer toerusting voor leerkrachten.
7. Compactere basislessen in de bovenbouw met meer optionele thema's en activiteiten.
8. Doorgaande lijnen zijn inzichtelijk. Bij iedere les is zichtbaar gemaakt hoe het betreffende thema in eerdere groepen aan bod is gekomen en op welke manier het thema in hogere groepen besproken zal worden.

Verrijking 1

Gods bedoeling in de schepping en de Bijbelse invulling van waarden en normen zijn meer uitgewerkt en onderbouwd

Gods bedoeling in de schepping en de Bijbelse invulling van waarden en normen zijn meer uitgewerkt. De methode geeft de leerkracht meer handreikingen om woorden te geven aan het Bijbels gezag rondom relationele en seksuele vorming. Verwijzingen naar Bijbelgedeelten bij de diverse thema's zijn daar een voorbeeld van.

De Bijbelse onderbouwing van de methode is verdiept en explicieter gemaakt, zodat leerkrachten beter worden toegerust om woorden te geven aan het gezag van de Bijbel binnen relationele en seksuele vorming, en tegelijk oog te blijven houden voor het pastorale aspect. Bij de verschillende thema's zijn concretere verwijzingen naar relevante Bijbelgedeelten toegevoegd, aangevuld met achtergrondteksten die de Bijbelse visie verduidelijken.

Er is expliciet aandacht voor identiteit vanuit Bijbels perspectief, zowel vanuit het geschapen zijn naar Gods beeld als vanuit de realiteit van de zondeval en de vernieuwing in Christus die nodig is. Leerlingen leren dat hun waarde en identiteit geworteld zijn in Gods scheppingsbedoeling, dat zonde deel uitmaakt van het menselijk bestaan sinds de zondeval en dat er door genade in Christus de mogelijkheid is tot vergeving, herstel en een nieuwe identiteit.

Daarnaast is de Bijbelse visie op seksualiteit, man-zijn en vrouw-zijn, huwelijk en gezin verder uitgewerkt. Zo wordt duidelijker toegelicht waarom seksualiteit thuishoort binnen het huwelijk, hoe God relaties bedoeld heeft en welke plaats trouw en Gods aanwezigheid hebben binnen vriendschap, verliefdheid en verkering. Ook thema's als kleding, het stellen van grenzen ('stop zeggen'), het functioneren van het geweten en het omgaan met gevoelens van nieuwsgierigheid of spanning zijn explicieter verbonden aan Bijbelse normen en waarden. Rondom het thema 'serieus nemen van het ja-nee-gevoel' steken de lessen vooral in op weerbaarheid. In de achtergrondinformatie krijgen opvoeders handvatten hoe ze leerlingen kunnen helpen om het ja-nee-gevoel vanuit Bijbels perspectief verder te ontwikkelen.

Deze verdieping wordt bijvoorbeeld concreet zichtbaar in les 8.2, waar er meer en explicietere verwijzingen naar Bijbelgedeelten zijn toegevoegd. In dit onderdeel wordt het thema zelfbeeld en identiteit uitgewerkt aan de hand van onder andere Genesis 1:27, 2 Korinthe 5:17, Romeinen 12:2 en Psalm 51:5. Leerlingen worden hierbij actief betrokken door gespreksvragen die hen helpen na te denken over waar zij hun identiteit aan ontleen, hoe God naar hen kijkt en wat het betekent om te leven vanuit een nieuwe identiteit in Christus. Daarmee wordt zichtbaar hoe Bijbelse wijsheid richting geeft aan denken, voelen en handelen in het dagelijks leven.

Verrijking 2 Inbedding van actuele informatie en ontwikkelingen

Inbedding van actuele informatie en ontwikkelingen. De maatschappelijke discussie en gevoeligheid (rondom gender en LHBTIQ+) zijn verwerkt door meer aandacht te besteden aan het goede gesprek. Recente onderzoeksgegevens en literatuur zijn gebruikt en de boekenlijst is geüpdatet.

In het bijzonder is er aandacht besteed aan de maatschappelijke gevoeligheid en het publieke debat rondom thema's als gender en LHBTIQ+. Deze onderwerpen zijn verwerkt met een duidelijke focus op het voeren van het goede, respectvolle gesprek, waarbij ruimte is voor luisteren, zorgvuldige woordkeuze en het serieus nemen van verschillende ervaringen, zonder de Bijbelse uitgangspunten los te laten.

Daarnaast is gebruikgemaakt van recente onderzoeksgegevens en actuele literatuur om de inhoud te versterken en te actualiseren, zodat deze aansluit bij recente publicaties en inzichten van na 2021. Concrete voorbeelden hiervan zijn de toevoeging en verwerking van recente uitgaven zoals *Mijn zusje is stilgeboren* (Gerco en Martha van der Spek), *Alleen voor jongens* (Judith Jansen-van den Borg), *Een prachtig Plan* (Mirjam Both), *Mijn ouders wonen niet meer bij elkaar* (Joppa Nijssse & Jolanda Spek), *Gods goede orde* (dr. M. Klaassen) en *M-V-X-Y. Over geslacht, gender, identiteit en cultuur* (NPV).

Verrijking 3

Koppeling met de Burgerschapswet 2021 en de nieuwe (concept)kerndoelen van burgerschap

Koppeling met de Burgerschapswet van 2021 en met de nieuwe (concept)kerndoelen van burgerschap. De invulling van omgang met seksualiteit, relaties en diversiteit is geconcretiseerd.

De koppeling met burgerschap is verder uitgewerkt ten opzichte van de versie van 2021. Per les van *Wonderlijk gemaakt* is expliciet aangegeven aan welke kerndoelen je met de les werkt. Daarnaast is beschreven met welke doelen uit de leerlijn burgerschap van de SLRO een relatie bestaat. Hierdoor wordt voor leerkrachten inzichtelijk hoe de lessen bijdragen aan het realiseren van wettelijke burgerschapsdoelen binnen het christelijk-reformatorisch onderwijs.

Verrijking 4

Meer aandacht voor verschillende opvattingen en hoe daar mee om te gaan

Meer aandacht voor verschillende opvattingen die in de samenleving én binnen de christelijke kring/school leven en hoe daarmee om te gaan.

In de herziene methode is een nieuwe werkvorm toegevoegd, waarin leerlingen expliciet oefenen met het respectvol omgaan met verschillende opvattingen over geloof, relaties en maatschappelijke thema's. Deze werkvorm richt zich op het voeren van het goede gesprek en helpt leerlingen om met liefde en respect te reageren, ook wanneer zij zelf een andere overtuiging hebben, op basis van de Bijbel.

Aan de hand van concrete casussen (zoals echtscheiding, ziekte of beperking, burens met een andere leefwijze) leren leerlingen hoe zij op een zorgvuldige manier over anderen kunnen spreken. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen helpende en niet-helpende uitspraken, zodat leerlingen inzicht krijgen in de impact van woorden en houding. Leerlingen oefenen hoe zij hun mening kunnen verwoorden, wanneer het wijs is om te spreken en wanneer terughoudendheid passend is.

Als we dit de leerlingen willen leren, zullen leerkrachten hier met elkaar ook het gesprek over durven, mogen en kunnen voeren. Hier is in de teamtraining van de nieuwe versie *Wonderlijk gemaakt* ook meer tijd en ruimte voor gemaakt. Hoe voer jij dit gesprek als leerkracht met je collega? Durf jij zelf woorden te geven aan deze thematiek?

Daarnaast zijn in de lessen expliciete gespreksprincipes opgenomen, zoals dat je niet overall een oordeel over hoeft te geven, dat je iemand kunt helpen zonder alles te begrijpen of goed te keuren, en dat het moed vraagt om op een vriendelijke manier te zeggen waar je voor staat. Deze principes worden verbonden aan Bijbelse uitgangspunten, waaronder het voorbeeld van Jezus die vol liefde én waarheid was.

Tot slot is de achtergrondinformatie voor leerkrachten bij gevoelige onderwerpen uitgebreid (zoals over zelfbevrediging), zodat zij zicht krijgen op de verschillende bestaande opvattingen en beter toegerust zijn om gesprekken hierover in de klas te begeleiden.

Verrijking 5

Meer toerusting voor leerlingen

Meer toerusting voor leerlingen. Er is aandacht voor meningsvorming, uiting geven aan opvattingen, positie innemen en het omgaan met verschillen. Hoe doe je dat als een Bijbelse uitleg of opvatting niet gangbaar is en je een minderheidspositie inneemt? Concreet: Respect gaat niet alleen over rekening houden met anderen, maar ook over respect vragen voor waar je voor staat.

In de herziene methode is expliciet aandacht voor meningsvorming, het uiten van eigen opvattingen, het innemen van een positie en het omgaan met verschillen. Leerlingen worden geholpen om na te denken over hun eigen overtuigingen en te oefenen hoe zij deze kunnen verwoorden, ook wanneer een Bijbelse uitleg of visie niet gangbaar is en zij een minderheidspositie innemen. Respecteren houdt niet in dat je alles goedkeurt, maar dat je de ander met zorg en waardigheid benadert, zonder je eigen overtuiging los te laten. Daarbij wordt benadrukt dat respect niet alleen betekent rekening houden met anderen, maar ook dat je respect mag vragen voor waar je zelf voor staat.

Het begrip respect wordt in de lessen verdiept en concreet gemaakt. Respect wordt uitgelegd als 'omzien naar' de ander: niet onverschillig omgaan met iemand die anders denkt, maar betrokken blijven. Vanuit Bijbelgedeelten zoals 1 Petrus 2:17 en Lukas 6:36 leren leerlingen dat respect betekent dat liefde voor de waarheid en liefde voor de ander naast elkaar staan. Daarnaast worden leerlingen gestimuleerd om verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar. Dit gebeurt aan de hand van herkenbare en praktische situaties, zoals samen spelen, elkaar helpen en oog hebben voor kinderen die minder vaak worden betrokken. Door gespreksvragen en eenvoudige werkvormen leren leerlingen zich in te leven in anderen, na te denken over hun eigen gedrag en concrete stappen te zetten om betrokken met elkaar om te gaan.

Verrijking 6

Meer toerusting voor leerkrachten

Meer toerusting voor leerkrachten. Er is uitgewerkt hoe leerkrachten onderwerpen bespreekbaar kunnen maken en sensitief kunnen zijn op signalen in de klas en daarbuiten.

De herziene methode biedt leerkrachten meer handvatten om onderwerpen bespreekbaar te maken en sensitief te reageren op signalen bij leerlingen, zowel in de klas als daarbuiten. In alle lessen staat nu een expliciete instructie: houd rekening met de situatie in jouw klas en stem de aandacht voor bepaalde onderwerpen daarop af. Net als in de vorige versie is met cursieve en rechtopstaande tekst een onderscheid gemaakt tussen wat de leerkracht kan zeggen en wat achtergrondinformatie voor de leerkracht is. Die teksten zijn nog meer uitgebreid. In de teamscholing is er aandacht voor het praktisch maken van de schoolvisie op het gebied van relationele en seksuele vorming naar hoe de inhoud van de methode concreet met de leerlingen besproken gaan worden.

Praktische ondersteuning is vaker toegevoegd, zoals het gebruik van een vragenbox waarin leerlingen anoniem hun vragen over relationele en seksuele thema's kunnen plaatsen. Deze vragen dienen als uitgangspunt voor het klasgesprek. Ook wordt nu in veel meer lessen expliciet aandacht besteed aan vertrouwelijkheid en het creëren van een veilige omgeving: leerlingen bepalen zelf wat zij delen, en informatie wordt binnen de klas gehouden.

Daarnaast zijn concrete tips en voorbeelden opgenomen om alert te zijn op signalen van leerlingen, zoals zelfvertrouwen, lichaamshouding of emotionele reacties. Bijvoorbeeld in les 4.1 over lichaamshouding wordt uitgelegd hoe leerkrachten leerlingen kunnen helpen hun zelfverzekerde houding te versterken en te erkennen dat iedereen verschillend geschapen is.

Verrijking 7

Compactere lessen in de bovenbouw

Compactere basislessen in de bovenbouw met meer optionele thema's en activiteiten. De lessen kunnen daardoor passend gemaakt worden voor de context van de school en de vragen die leven in bepaalde klassen.

Door deze aanpassingen kunnen lessen beter worden afgestemd op de context van de school en de specifieke vragen die leven in een klas. In sommige lessen zijn onderwerpen optioneel gemaakt om flexibiliteit te bieden. Zo zijn in les 8.1 onderwerpen zoals tienerzwangerschap, onbedoeld zwanger en abortus, en seksuele en reproductieve rechten als keuzeonderwerpen opgenomen, zodat leerkrachten deze (alleen) naar behoefte kunnen behandelen.

Verrijking 8

Doorgaande lijnen zijn inzichtelijk

Doorgaande lijnen zijn inzichtelijk. Bij iedere les is zichtbaar gemaakt hoe het betreffende thema in eerdere groepen aan bod is gekomen en op welke manier het thema in hogere groepen besproken zal worden.

In de herziene methode is bij iedere les zichtbaar gemaakt hoe het betreffende thema in eerdere groepen aan bod is gekomen en op welke manier het in hogere groepen verder wordt behandeld. Hierdoor ontstaat een samenhangende opbouw en kunnen leerlingen voortbouwen op eerder opgedane kennis en ervaringen.

Een concreet voorbeeld is les 8.1, waarin de voorkennis van eerdere jaren wordt geactiveerd. Het doel is om voorafgaand aan de meer reflectieve lessen van groep 8 de informatie uit eerdere groepen te herhalen en zo een basis te leggen voor verdieping. Hierbij wordt bijvoorbeeld de kernzin "Wij zijn waardevol vanaf het allereerste begin" gebruikt om het gesprek over de waarde van en verwondering over het leven te stimuleren.

Daarnaast is nu beschreven in het visiedocument hoe doorgaande lijnen in de methode concreet zijn uitgewerkt van leerjaar 1 tot en met 8, voor de volgende thema's: ja-nee gevoel, respect, diversiteit, vriendschap, zelfbeeld, digitale weerbaarheid.

